

ГОТОВНІСТЬ ДО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ В УМОВАХ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті розкрито основи соціально-психологічної адаптації майбутніх фахівців. Проведено дослідження, у результаті якого можна стверджувати, що більшість випускників-психологів мають низький рівень адаптації, а це може негативно вплинути на подальшу професійну діяльність.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, студент-випускник, професійна діяльність, студент-психолог.

На⁰ сьогодні наше суспільство переживає період, у якому відсутня тверда впевненість у завтрашньому дні. Соціально-економічна ситуація може змінитися в будь-який час. У зв'язку із цим різним верствам населення доводиться постійно підлаштовуватися, адаптуватися до складних і нестабільних умов. На наш погляд, необхідно розглянути одну з найважливіших проблем такої ситуації – адаптацію молоді та впливу цього процесу на рівень безробіття серед цієї верстви населення.

Перед випускником ВНЗ постає важлива соціально-психологічна проблема, що стосується його соціальної адаптації: як і в яких умовах молодий фахівець буде реалізовувати свій потенціал, тобто наскільки успішно пройде процес його соціальної адаптації до нових соціально-економічних умов життєдіяльності. Оскільки молоді люди ще тільки стали на шлях до стабільної й добре оплачуваної роботи, то їх майбутнє залежить від безлічі факторів, серед яких особисті якості, здобута освіта, економічна ситуація в регіоні, допомога друзів і родичів, які можуть посприяти в отриманні прийняттого місця роботи тощо.

Таким чином, доля майбутнього фахівця сьогодні залежить від того, як складуться вищевказані фактори, і тут важливу роль повинна відіграти держава як соціально-економічний суб'єкт, що стабілізує й підтримує соціальне становище майбутнього працівника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблема соціально-психологічної адаптації особистості широко висвітлена в працях науковців, які досліджували, зокрема, уявлення про адаптацію, її закономірності та механізми в цілому (Г.О. Балл, Ф.Б. Березін, Ф.З. Меєрсон, О.О. Налчаджян та ін.) та про адаптацію як форму соціальної активності особистості (В.А. Семиченко, О.Г. Солодухова та ін.); загальні проблеми соціально-психологічної адаптації особистості (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, О.М. Леонтєв, В.А. Петровський та ін.); проблеми адаптації студентів і молодих спеціалістів (Л.М. Балабанова, С.А. Гапонова, Ю.С. Колесников, Н.Л. Коломінський, В.С. Штифурак та ін.); психосоціальні чинники адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії (В.П. Казміренко, І.В. Жадан, П.Д. Фролов, О.Р. Малхазов, В.М. Духневич, Л.А. Найдьонова, В.І. Гордієнко та ін.).

Мета статті – розкрити основи соціально-психологічної адаптації в умовах майбутньої професійної діяльності студентів-психологів.

Сьогодні існує проблема інформованості випускників ВНЗ щодо можливостей, які надає їм існуюча система працевлаштування.

Якщо говорити про соціальну адаптацію випускників, то в цьому контексті необхідно виходити з інтересів і потреб цієї соціальної групи. Випускники ВНЗ – це люди, що стоять перед вибором свого майбутнього. Одним з основних чинників соціальної адаптації для більшості випускників є матеріальна складова (величина заробітку, пільги), оскільки головний вибір для випускника – це, насамперед, його майбутній вид діяльності, робота, а відповідно, і заробіток.

Також не можна випускати з уваги і важливість психологічної складової соціальної адаптації, яка полягає у значущості для випускника певного роду професії (багато людей віддають перевагу менш вигідній у матеріальному плані, але важливій і цікавій для них професії). Однак аналіз даних численних досліджень трудової мотивації свідчить, що в більшості випадків для людей головним мотивувальним чинником, зрештою, є саме величина матеріального доходу від професії, а не її психологічна привабливість.

Головною проблемою соціальної адаптації випускників ВНЗ є працевлаштування не за фахом. Тобто цим молодим людям цілком би вистачило тих знань, які вони отримали за перші роки навчання у ВНЗ. І вони спочатку не були орієнтовані на одержання конкретної професії. Але трапляється, що молода людина і була налаштована працювати за своєю професією, але в неї нічого не вийшло.

Випускники ВНЗ навіть при гарних знаннях не володіють деякими простими, але дуже важливими вміннями. Насамперед, навичками самопрезентації, інакше кажучи, професійно-комунікативні навички у випускників практично відсутні. Великою проблемою в процесі соціальної адаптації випускників ВНЗ є методи пошуку роботи. Основним способом стає звернення по допомогу до родичів, друзів і знайомих. Таким чином, загальною проблемою працевлаштування випускників ВНЗ є відсутність розвинуеного ринку праці.

Отже, ситуація на ринку праці характеризується тим, що випускники більшої частини ВНЗ країни відчують проблеми у сфері працевлаштування за спеціальністю, яку вони здобули.

Для досягнення мети дослідження нами було залучено 45 студентів IV курсу НТУ “ХП” (4 чоловіки і 41 жінка). Вік випробовуваних – від 19 до 22 років.

Методики, які були використані в дослідженні: методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, тест ситуативної тривожності (Спілбергера – Ханіна), методика діагностики особистості на мотивацію до успіху (Т. Елерса), методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач (Т. Елерса), методи математичної обробки, а саме метод рангової кореляції Спірмена.

Отже, наведемо результати дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Результати діагностики адаптації студентів-психологів, %

Шкала	Високий	Середній	Низький
Адаптація	84	11	5
Самосприйняття	76	22	2
Прийняття інших	0	13	87
Емоційний комфорт	67	18	15
Інтернальність	29	33	38
Прагнення до домінування	13	49	38
Ескапізм	4	60	36

Обробляючи одержані дані, ми звернули увагу на те, що в більшості опитаних студентів рівень адаптації низький. У 84% випробовуваних був виявлений низький рівень адаптації, середній бал серед цієї групи становив 54 при нормі 68–136. При цьому в 11% студентів рівень адаптації в межах норми. Середній бал цієї групи – 73. І лише 5% випробовуваних володіють високим рівнем адаптації, середній бал для них – 148.

Ці показники можуть свідчити про неготовність студентів до майбутньої професійної діяльності. Причиною цього може бути недостатній розгляд питання адаптації студентів як навчальною системою ВНЗ і батьками студентів, так і соціумом у цілому.

У 76% випробовуваних рівень самосприйняття високий. При нормі 22–42 у цій групі середній бал 51. А 22% опитаних студентів показали середній рівень самосприйняття. І лише у 2% рівень самосприйняття нижче за норму. Середній показник у цій групі випробовуваних становив 14.

Аналізуючи одержані дані, можна сказати, що загальний рівень самосприйняття випробовуваних досить високий. Причиною цього може бути усвідомлення студентами свого особистісного зростання, своїх досягнень у ВНЗ, свого дорослішання. Високий рівень сприйняття себе позитивно впливає на процес адаптації.

У всіх випробовуваних високий рівень показника прийняття інших. У 87% студентів показник вище за норму, яка становить 12–24 бали, а середній показник цієї групи – 29. Результат у межах норми показали 13% опитаних, у них середній бал становив 18. Низький рівень прийняття інших ніхто не показав.

Високий рівень прийняття інших свідчить про культуру вибірки, що є наслідком виховної роботи навчальних закладів, сім'ї випробовуваних і суспільства в цілому. Одержані дані є позитивним чинником у процесі адаптації. Такий показник, як прийняття інших, може допомогти створити контакти в новому колективі, відчувати себе комфортно при груповій роботі.

Так, 67% опитаних студентів показали низький рівень емоційної комфортності. Середній бал у цій групі – 34 при нормі за шкалою дискомфорності 14–28, 18% випробовуваних показали результат у межах норми – у середньому 21. Зі всієї вибірки тільки 15% хлопців і дівчат виявили високий рівень емоційної комфортності, середнє значення – 32, тоді як середній показник за шкалою комфортності – 14–28.

Такі низькі показники емоційної комфортності можуть бути зумовлені внутрішніми конфліктами в особистості випробовуваних. Це може бути пов'язано з тим, що всім опитаним студентам уже зараз необхідно замислюватися про своє майбутнє, а суперечність між бажаним і реальними можливостями спричиняє виникнення внутрішніх конфліктів в особистості студента.

Аналізуючи одержані дані за показником інтернальності, відзначимо, що для 38% випробовуваних події, що відбуваються в їх житті, більшою мірою пояснюються власною поведінкою. Середній показник у групі – 64 при нормі 26–52. Проте 29% випробовуваних схильні до зовнішнього контролю, а події, що відбуваються в їх житті, не зумовлюються їх поведінкою. Середній показник становив 43 при нормі 18–36. А 33% студентів схильні як до внутрішнього контролю, так і до зовнішнього.

За цим показником наша вибірка майже рівномірно розділилася. Люди з високим рівнем інтернальності в усіх життєвих успіхах і невдачах звинувачують

тільки себе. Це може призвести як до завищеної, так і заниженої самооцінки. Студенти, що показали низький рівень інтернальності, схильні бачити причину в зовнішніх обставинах, тим самим позбавляючи себе можливості об'єктивно оцінювати власні заслуги й помилки. Обидва показники можуть негативно впливати на особу та спричиняти зниження рівня адаптації.

У 38% вибірки високий рівень прагнення до домінування. Середній бал за цим показником у цієї групи 15 при нормі 6–12. У більшості опитаних цей показник наближається до норми, середній бал – 9. І лише у 13% прагнення до домінування не виражене яскраво. Середнє значення – 4.

Прагнення до домінування може бути гарною мотивацією для позитивної адаптації студентів до професійної діяльності. Але також існує ймовірність виникнення ряду конфліктів, які можуть спричинити високий рівень прагнення до домінування. Ці конфлікти можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер.

У 60% опитаних студентів виявлено середній рівень ескапізму. Нормою для цього показника вважається 10–20 балів. У цій групі середнє значення 14. А 36% випробовуваних показали середній бал – 23, що свідчить про високий рівень відходу від проблем. І лише 4% студентів виявили низький рівень ескапізму, середній бал – 8.

Високий рівень відходу від проблем може призвести до низки проблем. При високих показниках рівня ескапізму можуть виникнути ускладнення під час адаптації студентів до професійної діяльності, оскільки проблеми, що виникають, не розв'язуються, а тільки нагромаджуються.

Узагальнюючи одержану інформацію за цією методикою, ми звернули увагу на те, що в переважній більшості випробовуваних рівень адаптації дуже низький. Це може свідчити про те, що в суспільстві цій проблемі приділяється недостатньо уваги. Необхідно вжити заходів щодо успішної підготовки студентів до професійної діяльності. Із цього випливає, що нинішні студенти не готові до зміни провідної діяльності і, можливо, на робочому місці вони будуть дезадаптовані. Високий рівень самосприйняття й ескапізму може подвійно позначитися на рівні адаптації студентів до професійної діяльності. До низького рівня адаптації студентів на робочому місці може призвести брак практичних занять у навчальному процесі вищої школи. Випускаючись з ВНЗ, студент не знає, що робити з набутими теоретичними знаннями. Це спричиняє дезадаптацію на робочому місці, що, у свою чергу, є поштовхом для неврозів, стресів, частоті зміни роботи тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні самооцінки студентів-психологів, %

Рівень самооцінки	%
Високий	79
Адекватний	18
Занижений	3

З одержаних даних видно, що в більшості випробовуваних високий рівень самооцінки. У 79% опитаних студентів рівень самооцінки завищений за неврологічним типом, 18% володіють адекватною самооцінкою, занижена самооцінка виявлена в 3% опитаних.

Високий рівень самооцінки може бути причиною усвідомлення студентом своїх життєвих успіхів, набутого досвіду, знань. Оскільки випробовувані навча-

ються на IV курсі, то вони мають навички самостійного життя, розуміння свого соціального статусу, визначення себе як дорослої, самодостатньої й зрілої особистості.

Визначаючи рівень тривожності, ми одержали такі дані: у 72% вибірки спостерігається високий рівень тривожності, 21% характеризується середнім рівнем тривожності і лише у 7% студентів рівень тривожності низький.

Аналіз одержаних даних свідчить, що в більшості опитаних студентів рівень тривожності вище за норму. Це може бути зумовлено тим, що на сьогодні випробовувані перебувають на етапі вибору своєї подальшої професійної діяльності. Оскільки існує ймовірність, що їх уявлення про подальшу роботу не відповідають реальним можливостям, це може призвести до внутрішніх конфліктів. Високий рівень тривожності негативно впливає на адаптацію до професійної діяльності молодих фахівців.

Результати діагностики особистості на мотивацію до успіху за методикою Т. Елерса.

29% випробовуваних мають дуже високий рівень мотивації до успіху, 18% виявили середній рівень мотивації до успіху. Студентів з низьким рівнем за цим показником виявлено не було.

Помірно високий рівень мотивації до успіху, як і середній, може позитивно вплинути на адаптацію студентів до професійної діяльності. Саме цей показник може стати серйозним стимулом для максимально швидкого й ефективного освоєння професійних обов'язків. Але дуже високий рівень мотивації до успіху може стати причиною конфліктів у колективі. А в разі неможливості досягнення бажаного результату може виникнути незадоволеність собою.

Результати діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач за методикою Т. Елерса.

Аналізуючи одержані дані, можна зробити висновок, що загальний показник мотивації до уникнення невдач високий: 25% мають дуже високий рівень, 34% – високий, 28% – середній, і лише 13% випробовуваних виявили низький рівень мотивації до уникнення невдач. Дуже низького рівня виявлено не було.

Як бачимо з одержаних даних, переважає досить високий рівень мотивації до уникнення невдач. Цей показник може впливати на процес адаптації як позитивно, так і негативно. Така особистість буде більш уважною, не схильною до конфліктів, стриманою. Водночас такий співробітник може бути нерішучим, боязливим, не впевненим у своїй позиції, що, природно, негативно впливає на адаптацію до професійної діяльності.

За допомогою методу рангової кореляції Спірмена отримано кореляційну залежність між показниками: адаптація – самосприйняття; адаптація – тривожність; адаптація – мотивація до успіху.

Висновки. На основі одержаних даних розроблено рекомендації, що сприяють успішній адаптації студентів до трудової діяльності:

1. Необхідно вдосконалювати, а в деяких випадках навіть відновлювати систему довузівського професійного орієнтування, щоб забезпечити абітурієнтам можливості для більш усвідомленого вибору майбутньої професії.

2. ВНЗ і відповідним державним структурам необхідно тісніше й ефективніше співпрацювати у сфері прогнозування ситуації на ринку праці і планування кількості та складу випуску майбутніх фахівців.

3. Необхідно усунути розрив, що намітився, між вимогами ринку до рівня підготовки фахівців і реальними навичками та знаннями, якими володіють випускники ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Браун Т.П. Адаптация студентов к обучению в ВУЗе в условиях оптимизации образовательной среды : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Т.П. Браун. – СПб., 2007. – 21 с.

2. Виноградова А.А. Адаптация студентов младших курсов к обучению в ВУЗе в процессе изучения математических и естественно-научных дисциплин : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / А.А. Виноградова. – Тюмень, 2008. – 27 с.

3. Маликов Н.В. Адаптация: проблемы, гипотезы, эксперименты : монография / Н.В. Маликов. – Запорожье : Просвіта, 2001. – 359 с.

4. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя : навч. посіб. / О.Г. Мороз. – К. : КДПІ, 1980. – 94 с.

5. Петренко В.В. Наступність форм навчання в загальноосвітній школі і вищому навчальному закладі освіти як засіб дидактичні адаптації студентів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.09 / В.В. Петренко. – Запоріжжя, 2005. – 212 с.

6. Селіверстов С.І. Соціально-педагогічні умови адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / С.І. Селіверстов. – К., 2000. – 188 с.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2012.

Подбуцкая Н.В., Беляева Л.В. Готовность к социально-психологической адаптации в условиях будущей профессиональной деятельности студентов-психологов

В статье раскрываются основы социально-психологической адаптации будущих специалистов. Проведено исследование, в результате которого можно утверждать, что большинство выпускников-психологов имеет низкий уровень адаптации, что может негативно повлиять на дальнейшую профессиональную деятельность.

Ключевые слова: *социально-психологическая адаптация, студент-выпускник, профессиональная деятельность, студент-психолог.*

Podbutskaya N., Belyaeva L. Willingness to socio-psychological adaptation in the conditions of the future professional activity of students-psychologists

The article covers the basics of socio-psychological adaptation of future specialists. A study conducted in the result of which it can be argued that the majority of graduates-psychologists have a low level of adaptation, which could adversely affect future professional activity.

Key words: *socio-psychological adaptation, student, graduate, professional activities, student-psychologist.*